

A SZÓRVÁNYPOLITIKAI MAGYARSÁG: PROBLÉMA VAGY ÜRÜGY?

1. Vetési László vitaindító írásához (*Szórvány-e a szórvány?* RMSZ 1996. dec. 21–22., melléklet) nem könnyű hozzászólni. Az vele a gond, hogy túlságosan is sok kérdés van benne felvetve (legalább három vitához elég), ráadásul mindegyik olyan fontos, annyira időszerű, hogy az ember azt sem tudja hirtelen, melyikhez szóljon inkább hozzá. Magam is sokat töprengtem rajta, végül arra gondoltam, hogy ezt a rendkívül hasznosnak ígérkező vitát azzal segíthetem leginkább, ha néhány kevésbé ismert adat közlésével világosabbá teszem az ezutáni hozzászólók számára, hogy kiről is beszélünk mi tulajdonképpen, mikor a szórványpolitika helyzetét vizsgáljuk.

Azzal kell kezdenem, hogy én a *szórvány(magyarország)* megnevezést az alábbiakban a legszívesebben elkerülném. Ennek oka az, hogy – bármilyen meglepő is – tapasztalatom szerint senki sem tudja pontosan megmondani, mit kell rajta érteni. 1996 márciusában Illyefalván kétnapos tanácskozáson próbáltuk ezt a kérdést körüljárni (azóta az ott elhangzottak nyomtatásban is megjelentek a *Jelen és jövő a szórványkutatásban* c. füzetben; sajnos senkinek sem tudom olvasásra ajánlani, olyan gyalázatosan van megszerkesztve), de csak annyira jutottunk, hogy megbizonyosodhattunk róla: mikor odamentünk, még mindenki tudta, mi az, hogy „szórvány” (vagy legalábbis azt hitte magáról), mikor meg eljöttünk, már senki. Voltak ugyan különféle meghatározás-javaslatok, de olyan egy sem, hogy annak alapján világosan körül lehetne határozni, mi szórvány, és mi nem az. Abban például egyetértettünk, hogy a meghatározásból nem lehet kihagyni a magyarság számarányát az illető településen, de hogy hány százaléktól lefelé beszéljünk szórványról – 10, 20 vagy 30, esetleg ennél is több –, arra még csak ötlete sem volt senkinek, és nem is lehetett, mert ezt a határt tudományos módszerekkel bajosan lehetne meghúzni. További kérdés: csak az illető településen számított százalékarányt nézzük, vagy az is számít, hogy milyen etnikai összetételűek a környező települések? Konkrétan: Nagymedvés például szórványtelepülés-e csak azért, mert Fehér megyében van, még ha lakosai mind egy szál magyarok is?

Volt olyan javaslat is, hogy nevezzünk szórványnak minden olyan települést, ahol a magyarság helyzete veszélyeztetett, azaz a jövője távlatilag nincs biztosítva. Ezzel meg az a baj, hogy ki-kí aszerint minősíthet valamit szórványnak, hogy mennyire látja a helyzetét veszélyeztetettnek. Ez pedig sokszor azon múlik, mennyire derű- vagy borúlátó az illető. Van, aki folyton az egész magyarság teljes megsemmisülésével fenyegeti jobb sorsra érdemes nemzettársait, az ő meglátása szerint tehát ilyen értelemben a Hortobágy kellős közepe is szórvány volna.

Mindebből én arra a következtetésre jutottam, hogy a „szórvány” elnevezés értelmes helyzetelemzés céljára teljesen használhatatlan. Kizárólag politikusoknak ajánlható, hiszen

ott éppen az a jó, ha egy szóról nem lehet világosan tudni, mit jelent, mert akkor jobban lehet vele ijesztgetni az embereket.

Azzal tehát, hogy mi a szórvány, nem foglalkozom többet. A politikusokat azonban nem ok nélkül említettem az imént. Ugyanis nekünk azért muszáj most a szórvány-problémáról beszélni (és köszönet Vetési Lászlónak, hogy végre beszélünk is róla!), mert némely politikusok, illetve politizáló értelmiségiek egy sajátos beszédmodot honosítottak meg a szórványmagyarság kapcsán, és mint Vetési László is jelzi, hovatovább *ez a beszédmod nagyobb gondot okoz, mint maga a szórvány-probléma*. (Ő ugyan nem egészen így mondja, de ez az értelme.) Ma már megvannak a pontosan kidolgozott – bár íratlan – szabályai annak, hogyan kell, hogyan illik egy jó magyar embernek a szórványról beszélni.

Az egyik legfontosabb szabály az, hogy a szórvány-problémát kötelező módon a nemzethalál perspektívájába kell belehelyezni. (Sosem értettem, mire jó az nekünk, hogy folyton ezzel bolondítjuk egymást, hiszen ha ezt csakugyan elhinnénk, akkor bűnnek eresztett fejjel mindenről lemondanánk, s a végén tényleg ki is pusztulnánk. Szerencsére azonban ettől még nagyon távol vagyunk, a nemzetmentőknek ezen még nagyon sokat kell fáradozniuk, hogy csakugyan így legyen.) „A romániai magyarság belátható időn belüli teljes megsemmisülése ...” – gondolom, az olvasó nem tölem hallja először ezt a sületlenséget: ha szokott újságot olvasni, tévét nézni, elégszer találkozhatott vele. A szórványoknak ebben a beszédmodban jól meghatározott szerepük van: ürügyként szolgálnak az illető politikusnak arra, hogy egy szép szónoklattal ismét előtérbe állíthassa saját becses személyét, illusztrációként használva a szórványt annak bemutatására, mennyire komoly a „teljes megsemmisülés” veszélye. Íme, „a romániai magyarság jó része” máris „a lét és nemlét határán tengődik”.

Mindez, bár kissé más indíttatásból, jól megfigyelhető a szórványról szóló újságcikkekben és tévéfilmekben is. Vegyük az utóbbiakat. Vetési Lászlónak is köszönhetően egy egész csokorra valót láthattunk már belőlük a bukaresti tévé magyar adásában, ékes bizonyságaként annak, hogyan tud az ember makulátlan tisztaságú jó szándékkal nagyon rossz dolgot csinálni.

Az ilyen filmek (nemcsak a Vetési Lászlói!) mind ugyanarra a sémára készülnek. Először is: kezdődnek valami „ünnepélyes, lassú gyászzenével” (ami funkcionálisan még akkor is az, ha amúgy mezőségi népzene), szinte kivétel nélkül faluról szólnak, mert azt szebben lehet filmezni (emiatt aztán ha azt halljuk, hogy „szórvány”, rögtön falunak is képzeljük csakugyan), utána következik a két vagy három görnyedt öregasszony az utcán, egy szomorú arc premier plánban, egy ráncos kéz egy görbeboton, majd roskatag kerítés, felgazlott temető düledező fejfákkal, egy-két elhagyatott, bedeszkázott ablakú ház, templombelső a porlepte padokkal (a kitört ablakon bejárnak a galambok), istentisztelet négy-öt szomorú öregemberrel meg öregasszonnyal, végül a tiszteletes úr elpanaszolja, hogy „itt, ahol száz évvel ezelőtt még ..., ma már csak ...”. Ezzel a jövő távlata is bemérhető.

Pusztulás, halál, temetés, gyász, világvége-hangulat uralkodik végig, szinte bűvölve a nézőt az amúgy gyönyörű felvételek szuggesztív erejével: látjátok, feleim, szemetekkel, mik vagyunk ...

Csak most értettem meg végre Vetési László vitaindító cikkéből, mit akart ő tulajdonképpen (és jó, hogy megírta, mert magam soha ki nem találtam volna): mozgósítani szeretne volna a tömbmagyarságot a szórvány megsegítésére, de sajnos nem sikerült. Ami ezekkel a filmekkel nem is csoda. Hiszen egyértelműen azt sugallják, hogy ezeknek az embereknek végük, ezeken már nem lehet segíteni, már csak idő kérdése, mikor fognak végleg elrománosodni, ezek gyakorlatilag máris el vannak veszve. Ki is gondolna megsegítésükre, ha a filmet végignézte? Segíteni akkor sietünk, ha azt látjuk, hogy valahol valamire lehetőség van, az emberek azt nagyon akarják is, bíznak is benne, hogy meg tudják csinálni, csak éppen nincs meg nekik az, ami nekünk megvan, de amiről le tudunk mondani az ő kedvükért, az ő örömükért. Akkor igen, akkor segítünk is sokszor. De így?

Ha csak ennyi lenne a baj, tán még nem is mondanék semmit. Történik azonban egyéb is, és ettől látom én ezeket a filmeket nemcsak céltévesztetteknek, hanem kártékonyaknak is, akárcsak ezt az egész politikai indíttatású beszédmódot, amelynek e filmek igazából csak példái. Ezekben ugyanis sokszor minden fontos – és most már nemcsak a Vetési László filmjeire gondolok, sőt talán azokra a legkevésbé –, csak éppen azok az emberek nem, akikről pedig a látszat szerint szólnak. Tudom, hogy ez nem hangzik szépen, de ha nem így volna, akkor meg hogy lehet, hogy nem gondolkoztunk el róla már régen, hogyan fogják ezek a filmek befolyásolni a szórványban élők életét? Mi fog velük történni a továbbiakban? Hiszen nekik is van tévéjük, végignézik majd magukat és az övékhez hasonló helyzetben élőket, mégpedig a fennebb már leírt értelmezésben.

Eddig ezek az emberek megvoltak a maguk módján, volt egy kialakult stratégiájuk arra, hogyan lehet ilyen helyzetben magyarként élni, ezt ők eddig az élet természetes részének vették, és úgy is viszonyultak hozzá. Most azonban megtudják majd a náluk okosabb értelmiségiektől, hogy ők tulajdonképpen el vannak veszve. Azt veszik észre, hogy úgy beszélnek róluk, mint akik valami halálos nyavalyában szenvednek. Mint akiken valami nagy sorscsapás ül, egyéb mindennapos bajaik mellett. Nagyon is érteni fogják a filmek igazi üzenetét: a *Juhaimnak maradékát összegyűjtöm* címben sem az optimista kicsengésűnek szánt utolsó szóra figyelnek, hanem az fog majd beléjük nyilallni, hogy „maradékát”.

Ismert dolog, hogy ha egy makkegészséges embertől öten-hatan megkérdik, mi van vele, mert hogy olyan sápadt, betegnek látszik, az egy-két óra alatt valóságos betegségtüneteket fog produkálni. Nagy nehezen el lehet aztán vele hitetni, hogy tréfa volt az egész. Mi lesz azonban a szórványban élő emberekkel, akiket mi, nagyokos értelmiségiek meggyőzünk róla, hogy ők tulajdonképpen egy ember számára elviselhetetlen terhet hordoznak a hátukon, hogy emberhez méltatlan helyzetben élnek? Minden embernek természetes reakciója, hogy az ilyen helyzetből el akar menekülni. De hová menekülhet a

szórványban élő? Menekülne ő a magyarok közé (esetleg Magyarországra), de azok távolabb vannak, ő meg nehezen mozdul. Mi marad neki? Marad a neurózis, az alkoholizmus vagy az öngyilkosság. Ezekbe szoktak ilyen helyeken menekülni, mint sajnos nagyon jól tudjuk. Lehet, hogy megbotránkoztatok vele némelyeket, de én úgy gondolom, ezekhez képest sokkal okosabban jár el, ha a románok közé menekül. Ilyenkor az történik, amit már tapasztalunk is helyenként. Azt mondja a szülő elkeseredésében: ha úgylis az a vége, akkor minek csinálja végig a gyerekem is ezt az egészet, minek kínlódjon? Legjobb, ha meg se tanítom magyarul, akkor már legyen rögtön román ...

Ezért gondolom én, és mondom is, hogy a szórványban élő ember sokkal könnyebben megmaradhatna magyarnak, ha nem akarnák annyian megmenteni. Mert sokan úgy akarják megmenteni, hogy szinte erővel taszítják az elrománosodás felé: vagy azzal, hogy kialakítják benne a szórványpsichózist, vagy pedig azzal, hogy lehetetlen, illetve nem helyzetéhez illő elvárásokat állítanak vele szemben (például elmarasztalják, kicsúfolják romános beszéde miatt – ezzel a módszerrel lehetett csángómentés címén székelyföldi iskolákba hozott moldvai gyerekeket rövid idő alatt véglegesen leszoktatni a magyar nyelv használatáról –, kétségbe vonják magyarságának hitelét, ha történetesen román lányt vett feleségül, stb.).

De más hazugság is van ebben a beszédmódban, márpedig ilyen dolgokban hazugság kártétel nélkül nincsen. A szórványfilmeknél maradva (de az egész beszédmódra gondolva): ezek a filmek azért is kártékonyak, mert közben azt is sugallják, hogy tessék megnézni, így néz ki a romániai magyarság! Ez pedig rendkívül lehangoló látvány. Az ember könnyen úgy érzi tőle, nem is érdemes itt már semmibe belekezdeni, legjobb, ha ki-ki szedi a sátorfáját, és keres magának egy olyan helyet a nagyvilágban, ahol több értelmét leli az életnek. Nem is gondolkozik el rajta, hogy: az, amit itt látunk – egész pontosan: az a *falusi magyar népesség*, amely olyan településeken él, ahol a magyarok számaránya *10% alatt* van (hiszen az ilyen filmek erről szólnak!) –, vajon hány százalékát teheti ki a romániai magyarságnak? (Mondom, a nézőnek azt sugallják, hogy *ez* a romániai magyarság!) Nos, tessék megsaccolni, mennyi lehet, s majd összehasonlítani azzal, ami ennek az írásnak a második részében lesz benne!

2. Írásom első részében említettem már a „nemzetmentő” nyilvános beszédmód néhány jellegzetességét, és azt is, hogy ez mekkora károkat okoz, különösen a szórványban, de másutt is. Jellemző még erre a beszédmódra (amely sajnos a sajtóban is elég általános), hogy a tényszerű dolgokat (pl. statisztikai adatokat) figyelmen kívül hagyja, arra hivatkozva, hogy nincsenek megbízható adataink (mert hiszen a hivatalos népszámlálási adatokban nem lehet megbízni), ehelyett inkább ellenőrizhetetlen benyomásokra támaszkodva fest igen lehangoló képet arról, amit a szomorú valóságnak nevez.

Az 1992-es népszámlálási eredményeket magam sem tartom százszázalékosan pontosaknak (olyan népszámlálás egyébként valószínűleg nincsen is az egész világon), de azt sem hiszem, hogy annyira rosszak lennének, hogy el kellene tőlük tekintenünk. Ez a

népszámlálás 1 624 959 magyart mutat ki Romániában, megítélésem szerint ennél sokkal többen nem is vagyunk. A kétmillió romániai magyarság egy olyan mítosz, amit jó lenne minél hamarabb elfelejteni. Kinek használunk vele, ha még magunkat is becsapjuk?

Az alábbiakban e népszámlálás eredményeire támaszkodva fogok néhány adatot bemutatni, hogy lássuk hát, hogyan is néz ki valójában ez a romániai magyarság, milyen összetételű településeken él. (A szórvány-probléma szempontjából ugyanis ez egy fontos kérdés: tudnunk kell, hogy mikor „szórvány”-t mondunk, a magyarság mekkora részére gondoljunk.) Nemcsak azokat a magyarokat veszem be, akik olyan településeken élnek, ahol számarányuk nem ér el egy bizonyos százalékot, hanem mindenkit, hogy teljes legyen a kép. Így aztán azt sem kell most eldöntenünk, milyen számaránytól lefelé tekintünk szórványnak egy települést.

1. táblázat: A romániai magyarság településkategóriák szerinti megoszlása

A magyarság számaránya az illető településen	Ilyen településeken élő magyarok száma	A romániai magyarság hány %-a
91–100%	440 257	27,09
81–90%	156 764	9,65
71–80%	113 822	7,00
61–70%	68 809	4,23
51–60%	131 865	8,12
41–50%	102 830	6,33
31–40%	135 491	8,34
21–30%	144 461	8,89
11–20%	162 276	9,99
0–10%	168 384	10,36
<i>Összesen</i>	<i>1 624 959</i>	<i>100,00</i>

Mint látjuk, a romániai magyarságnak több mint egynegyede (27,09%-a) olyan településeken él, ahol számaránya meghaladja a 90%-ot, és több mint fele (56,09%-a, összesen 911 517 személy) olyan helységeken, ahol a magyarok abszolút többséget alkotnak. Jól nézzük meg a második oszlopot kezdő 440 257-es számot: ez nem semmi! Ez 6,7-szer több, mint ahány ukrán van Romániában összesen, és majdnem 15-ször több, mint ahány török. Olyan településeken, ahol a magyarok számaránya 80%-on felül van, összesen 597 021 magyar él, ez több, mint a szlovákiai magyarság együttvéve! No mármost: ha ilyen településviszonyok és ekkora népesség mellett mi azon jajgatunk, hogy rövidesen végképp kipusztulunk, akkor mit szóljanak a törökök? Ők mégsem siránkoznak ennyit, hanem teszik az egyetlen értelmes dolgot, amit egy 30 000-es közösség a fennmaradásáért tehet: szaporodnak. (Ha a vészterhes jóslatok csakugyan helyesek volnának, arra csak egyet mondhatnánk: hogy akkor nem is érdemeljük meg, hogy fennmaradjunk, mert mi egy gyámoltalan, élehetetlen társaság vagyunk. – Csak azok kedvéért jegyzem meg, akik kötelességüknek érzik kétségbe vonni a népszámlálási adatok hitelességét: ha történetesen

nekik volna igazuk, akkor a való helyzetünk a fent bemutatottnál csak jobb lehet. De akkor azt is tessék tudomásul venni, és aszerint jövedölgetni!)

De mondok egyebet. Jelenleg a világon van vagy 3–4 ezer nyelv, ezeknek kb. a fele az elkövetkező száz évben sajnos el fog tűnni, mert nagyon kevés ember beszéli őket (egy-két tucattól három-négyezerig). Az ezzel foglalkozó nyelvészek egybehangzó véleménye szerint egy olyan nyelvnek, amelynek egymillió beszélője van, már rendkívül jó esélyei vannak arra, hogy még hosszú ideig fennmaradjon. Gondoljuk meg, hogy a magyart csak Romániában több mint másfélmillióan beszéljük! Eszerint tehát ha másutt nem volna is forgalomban ez a nyelv, csak nálunk, még akkor is nagy esélyei volnának a megmaradásra. Márpedig a magyart rajtunk kívül Magyarországon is beszélik még egypáran! Mire való hát akkor ez a folytonos kétségbeesés?

Táblázatunknak azonban vége is van, nemcsak eleje. Ha szórványnak csak a 0–10%-os számarányú településeket vennénk (amilyenekkel a nyilvánosság előtt szemléltetni szokták, milyen is az élet a szórványban), akkor ez 168 384 embert jelentene, ami a romániai magyarságnak 10,36%-a. Ha 20%-tól lefelé számítjuk a szórványt, akkor ennek az embercsoportnak a magyarságon belüli számaránya is kb. 20%, ha meg 30%-tól, akkor meg majdnem 30%. Ebben az utóbbi esetben abszolút számban már 475 121 „szóránymagyarral” kell számolnunk. Ez sem kevés ember, az ilyenek helyzetével nyilván foglalkozni kell, ha nem is éppen úgy, ahogy azt eddig csináltuk.

Ha foglalkozni akarunk velük, először is tudnunk kell, hol keressük őket. Erről szólnak az alábbi adatok – és arról, hogy mindeddig azért sem foglalkozhattunk eredményesen a szóránnyal, mert nem is ott kerestük, ahol kellett volna. Lássuk tehát a fentebbi adatokat falu–város bontásban:

2. táblázat: A falusi magyarság településkategóriák szerinti megoszlása

A magyarság számaránya az illető faluban	Ilyen falvakban élő magyarok száma	A falusi magyarság hány %-a	A romániai magyarság hány %-a
91–100%	345 151	48,55	21,24
81–90%	79 666	11,21	4,90
71–80%	61 102	8,59	3,76
61–70%	42 845	6,03	2,64
51–60%	33 162	4,66	2,04
41–50%	34 826	4,90	2,14
31–40%	36 616	5,15	2,25
21–30%	25 012	3,52	1,54
11–20%	23 205	3,26	1,43
0–10%	29 304	4,12	1,80
<i>Összesen</i>	<i>710 889</i>	<i>100,00</i>	<i>43,75</i>

Ami feltűnő, az az első és utolsó sor. A falusi magyarságnak 48,55%-a, tehát majdnem a fele olyan településeken él, ahol a magyarok számaránya meghaladja a 90%-ot, összesen

79,05%-a (561 926 személy) pedig olyan falvakban, ahol a magyarok alkotják az abszolút többséget. A falusi „abszolút szórvány” viszont (0–10%) a falusi népesség 4,12%-át, a romániai magyarságnak pedig csupán 1,8%-át teszi ki! És ezzel megvan a válasz az előző rész végén feladott találós kérdésre: ezt az 1,8%-ot látjuk mi időnként a tévében a romániai magyarság gyanánt! (Ha az olvasó becslése ettől a számtól nagyon eltérne, az a szórványról való beszéd mód hatékonyságára vallana.) Ebből pedig rögtön sejteni lehet, hogy a szórvány-probléma vastaga nem falun van, hanem városon! Mi meg folyton a faluban kerestük eddig. Lássuk hát a városi helyzetet:

3. táblázat: A városi magyarság településkategóriák szerinti megoszlása

A magyarság számaránya az illető városban	Ilyen városokban élő magyarok száma	A városi magyarság hány %-a	A romániai magyarság hány %-a
91–100%	95 106	10,40	5,85
81–90%	77 098	8,44	4,75
71–80%	52 720	5,77	3,24
61–70%	25 964	2,84	1,60
51–60%	98 703	10,80	6,07
41–50%	68 004	7,44	4,18
31–40%	98 875	10,82	6,08
21–30%	119 449	13,07	7,35
11–20%	139 071	15,21	8,56
0–10%	139 080	15,22	8,56
<i>Összesen</i>	<i>914 070</i>	<i>100,00</i>	<i>56,25</i>

Mint látjuk, csakugyan úgy van, ahogy sejteni lehetett: a 20%-os számarány alatti városi magyarság az összes városi magyarnak több mint 30%-át teszi ki, a romániai magyarság 17,12%-át. Ezekről az emberekről azonban vajmi kevés szó esik, mikor a szórványról beszélünk! Tudniillik e beszéd mód hagyománya úgy alakult ki, hogy ilyenkor faluról szólunk. Hogy a tények mit mutatnak, az nem nagyon számít, mert ebben a beszéd módban ez nemcsak itt, hanem általában is lényegtelen. Nem lesz minden tanulság nélkül való az alábbi táblázat sem:

4. táblázat: Az egyes településkategóriák magyarságának falu–város szerinti megoszlása

A magyarság számaránya az illető településen	Az ilyen településeken élő magyarok száma összesen	Az összesből falusi (%-ban)	Az összesből városi (%-ban)
91–100%	440 257	78,40	21,60
81–90%	156 764	50,82	49,18
71–80%	113 822	53,68	46,32
61–70%	68 809	62,27	37,73
51–60%	131 865	25,15	74,85
41–50%	102 830	33,87	66,13
31–40%	135 491	27,02	72,98

21–30%	144 461	17,31	82,69
11–20%	162 276	14,30	85,70
0–10%	168 384	17,40	82,60
Összesen	1 624 959	43,75	56,25

Gondolom, most már világosabban látszik, hogy a szórvány-probléma elsősorban csakugyan a városi magyarság gondja: hiszen akár 10, akár 20 vagy 30%-tól lefelé számítjuk is a szórványt, az eredmény mindenképpen az lesz, hogy a szórványban élő magyaroknak több mint 82%-a városokban él. Ezzel pedig foglalkozni is kellene, hiszen a romániai magyarságnak 56,25%-a városi!

Első javaslatom az lenne tehát, hogy e vita során a városi és falusi szórványhelyzetről külön-külön beszéljünk, hiszen teljesen mások a problémák falun, mint városon. Ennek az lesz az előnye, hogy az amúgy átláthatatlanul bonyolultnak tűnő probléma egy természetes törésvonal mentén kétfelé oszlik, s úgy a megoldásra is könnyebben jönnek ötletek, javaslatok. Mint tudjuk, falun sokszor az a gond, hogy nincs elég ember valaminek a véghezviteléhez (például nincs elég gyerek egy osztály indításához). Ez azonban nem kizárólagosan szórvány-probléma, hiszen egy színmagyar székelyföldi kis településnek is lehetnek hasonló nehézségei. Városon viszont az okozza a gondot, hogy ember ugyan volna elég, de szét vannak szóródva, nem tudják magukat összeszedni (főleg a városi életforma sajátosságai miatt, de részben azért is, mert ők többet olvassák az újságot, többet nézik a tévét, és jobban elhitték a sorsuk fölött siránkozóknak, hogy rajtuk már nem lehet segíteni). Más-másfajta segítségre van hát szüksége mindegyiknek.

3. Remélem, az eddigiek alapján már kezd körvonalazódni, hogyan is lehetne a szórványproblémát az eddiginél hatékonyabban megközelíteni. Első feltétele szerintem az, hogy vegyük komolyan a tényeket, a szórványról való beszédet pedig emeljük ki a – sokszor nyilvánvalóan demagóg – „nemzetfáltás és nemzetmentés” ártalmas, mert valójában nemzetpusztító retorikájából. Vagyis: a szórványról ne úgy beszéljünk folyton, mint az elkerülhetetlen pusztulás élő példájáról, hanem mint emberekről, akiknek sajátos helyzetükből adódóan sajátos gondjaik vannak, amelyek sajátos megoldást követelnek. Amíg ez nem így van, addig csak kárt tehetünk, használni nem tudunk.

Továbbá: senki se számítson arra, hogy eredményes lehet a szórványokkal való foglalkozásban, ha azt, amit tesz, nem *közvetlenül azokért az emberekért* teszi, akik a segítségére szorulnak, hanem valójában valami más cél van a szórványok körüli ügyködés mögött. Ez a más cél lehet szépen hangzó (például: segítsünk a szórványon, hogy ne fogyjon el a nemzet!) vagy kevésbé szépen hangzó (politikai vagy erkölcsi, netán anyagi tőke gyűjtése, a személyes imázs alakítása, annak megmutatása, hogy „lássátok, milyen jó magyar ember vagyok én” stb. – de ezek nem szoktak nyilvánosan megfogalmazódni), az eredmény mindenképpen el fog maradni, ha éppenséggel nagyobb baj nem történik. Értsük meg mindenenekelőtt, hogy *a szórványt nem azért kell segíteni, hogy a magyar nemzet*

megmaradjon, hanem azért, mert ezek az emberek bajban vannak. (De korántsem biztos, hogy csakugyan abban a bajban, amiben mi képzeljük!) Ha így közelítjük meg a problémát – s ha jól olvastam, ez nagyon is megegyezik Vetési László vitaindítójának szellemével –, akkor világos, hogy az egész folyamat már indulásból más lesz, mint eddig. Mert akkor nem azzal kezdődik, hogy jövök én, a nemzetmentő, aki tudom, hogy *én* mit akarok, hogy *engem* egyedül mi érdekel, és kiadom a direktíváimat, hogy *az én célo*m érdekében mit kell nektek, szórványbelieknek tennetek. Hanem azzal kezdődik, hogy megkérdem tőlük: *nektek* igazából mi a bajotok? Miben gondoljátok, hogy én segíthetnék nektek? (Nem *rajtatok*, hanem *nektek*!) És ettől kezdve a szórvány-probléma számomra is valóságos probléma, nem pedig ürügy arra, hogy egyéb céljaimat mozdítsam előre. (Nem mondanám én ezeket, ha bizonyos szórvány-témájú beszédek hallgatva nem kezdett volna olyan érzésem lenni, hogy a szórványok eltűnése leginkább azért baj, mert akkor ott a református papnak nem lesz kinek prédikálnia!)

Az előző két részben azért közöltem bizonyos adatokat, mert azt akartam, hogy egy kicsit nyugodtabban, tárgyilagosabban tekintsük át a helyzetet nagyvonalakban, hogy lássuk világosan: egyáltalán nem olyan reménytelen az, mint ahogy az ijedősebbek híresztelik. Belátom azonban, hogy az eddigi adatok alapján még nem lehet elindulni, mert túlságosan is általánosak. Azoknak, akik valóban foglalkozni szeretnének a szórványban élő emberek (az emberek, nem „a szórvány”!) problémájával, valami konkrétabbra van szükségük. Nekik szeretnék segítségükre lenni a mellékelt táblázatokkal, amelyek most már háromféle szempont szerint szétterelve mutatják meg, mi is a helyzet országszerte. Az első szempont a *falu-város* szerinti, a második a *megyék*, a harmadik a *településkategóriák* (a magyarság számaránya az illető településen) szerinti bontás.

Az 5–7. táblázat a *falusi* magyarság megoszlását mutatja be. Az 5. az abszolút számokat tartalmazza. Azt mutatja meg, hogy mikor például a Fehér megyei falusi szórványról beszélünk, akkor tulajdonképpen hány emberre gondolhatunk, aszerint természetesen, hogy hol húzzuk meg a szórvány határát. Vagyis hogy hány ember problémájáról van vagy lehet szó. A 6. táblázat százalékokban mutatja be, hogy az egyes településkategóriákon belül melyik megye mekkora számaránnyal van képviselve. Innen rögtön látszik például, hogy a falusi abszolút szórvány (0–10%) kategóriájának egyötödét (20,7%) a Temes megyei falusi magyarság alkotja. Ha tehát valaki ezzel a településkategóriával szeretne foglalkozni, akkor ide menjen, mert itt van a legtöbb ilyen helyzetben élő ember. A 7. táblázat az egyes megyék falusi magyar népességének helyzetét mutatja, azt, hogy e népességnek hány százaléka él az illető megye adott kategóriájú településein. Ez meg a megyei RMDSZ-szervezeteknek lehet hasznos, illetve azoknak, akik egy-egy megyén belül szeretnék világosabban látni a helyzetet.

A 8–10. táblázat ugyanezeket az adatokat tartalmazza a városi magyar népességre vonatkozólag. (Még egyszer emlékeztetni szeretném rá az olvasót, hogy ezek 1992. januári –

tehát éppen ötéves! – adatok, azóta természetesen módosult valamit a helyzet. De egy általános helyzetkép megalapozásához még mindig felhasználhatók. Különben is: jobbak nincsenek.)

5. táblázat: Falusi magyarság: a népesség megoszlása megyék és településkategóriák szerint

Megye	0...10%	11...20%	21...30%	31...40%	41...50%	51...60%	61...70%	71...80%	81...90%	91...100%	Összesen
Arad	3 457	2 227	972	6 316	1 241	1 157	1 793	339	886	5 337	23 725
Beszterce-N.	1 718	816	1 290	184	1 006	1 552	1 785	823	401	2 876	12 451
Bihar	1 795	1 889	3 160	2 598	2 731	9 305	3 385	6 063	20 371	21 694	72 991
Brassó	2 313	567	1 758	1 829	4 095	3 264	2 161	961	468	186	17 602
Fehér	1 587	297	2 296	1 345	584	983	1 008	512		2 641	11 253
Hargita	286	393	495	2 568	59	470	872	1 324	2442	159 753	168 662
Hunyad	974	350					170				1 494
Kolozs	2 514	3 505	3 844	5 140	2 695	2 496	3 960	2 892	4017	15 103	46 166
Kovászna	148		407	172	854	3 380	2 906	3 453	7769	65 714	84 803
Krassó-Sz.	794	135									929
Máramaros	953	1 328	171	1 410	1 183	1 116	432	1 125	2047	1 211	10 976
Maros	1 867	3 461	3 203	6 052	8 719	6 791	16 570	15 628	17 923	44 945	125 159
Szatmár	1 063	1 484	5 108	6 309	9 411	727	5 503	13 056	10 990	13 950	67 601
Szeben	1 501	723	415	288							2 927
Szilágy	652	324	448	1 067	1 205	636	1 693	10 742	10553	10 991	38 311
Temes	6 064	5 002	1 415	1 097	781	1 285	607	3 021	464	750	20 486
Erdélyen kívül	1 618	704	30	241	262			1 163	1335		5 353
ÖSSZESEN	29 304	23 205	25 012	36 616	34 826	33 162	42 845	61 102	79 666	345 151	710 889

6. táblázat: Falusi magyarság: az egyes megyék százalékaránya az illető településkategórián belül

Megye	0...10%	11...20%	21...30%	31...40%	41...50%	51...60%	61...70%	71...80%	81...90%	91...100%
Arad	11,80	9,60	3,89	17,25	3,564	3,49	4,19	0,55	1,11	1,55
Beszterce-N.	5,86	3,52	5,16	0,50	2,89	4,68	4,17	1,35	0,50	0,83
Bihar	6,12	8,14	12,63	7,09	7,84	28,06	7,90	9,92	25,57	6,28
Brassó	7,89	2,44	7,03	4,99	11,76	9,84	5,04	1,57	0,59	0,05
Fehér	5,42	1,28	9,18	3,67	1,68	2,96	2,35	0,84		0,76
Hargita	0,98	1,69	1,98	7,01	0,17	1,42	2,04	2,17	3,06	46,28
Hunyad	3,32	1,51					0,40			
Kolozs	8,58	15,10	15,37	14,04	7,74	7,53	9,24	4,73	5,04	4,38
Kovászna	0,50		1,63	0,47	2,45	10,19	6,78	5,65	9,75	19,04
Krassó-Sz.	2,71	0,58								
Máramaros	3,25	5,72	0,68	3,85	3,40	3,37	1,01	1,84	2,57	0,36
Maros	6,37	14,92	12,81	16,53	25,04	20,48	38,67	25,58	22,50	13,02
Szatmár	3,63	6,39	20,42	17,23	27,02	2,19	12,84	21,37	13,79	4,04
Szeben	5,12	3,12	1,66	0,79						
Szilágy	2,22	1,40	1,79	2,91	3,46	1,92	3,95	17,58	13,25	3,18
Temes	20,69	21,56	5,66	3,00	2,24	3,87	1,42	4,94	0,58	0,22
Erdélyen kívül	5,52	3,03	0,12	0,66	0,75			1,90	1,68	
ÖSSZESEN	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>

7. táblázat: Falusi magyarság: az egyes településkategóriák százalékaránya az illető megyén belül

Megye	0...10%	11...20%	21...30%	31...40%	41...50%	51...60%	61...70%	71...80%	81...90%	91...100%	Összesen
Arad	14,57	9,39	4,10	26,62	5,23	4,88	7,56	1,43	3,73	22,49	100,00
Beszterce-N.	13,80	6,55	10,36	1,48	8,08	12,46	14,34	6,61	3,22	23,10	100,00
Bihar	2,46	2,59	4,33	3,56	3,74	12,75	4,64	8,31	27,91	29,72	100,00
Brassó	13,14	3,22	9,99	10,39	23,26	18,54	12,28	5,46	2,66	1,06	100,00
Fehér	14,10	2,64	20,40	11,95	5,19	8,73	8,96	4,55		23,47	100,00
Hargita	0,17	0,23	0,29	1,52	0,04	0,28	0,52	0,78	1,45	94,72	100,00
Hunyad	65,19	23,43					11,38				100,00
Kolozs	5,45	7,59	8,33	11,13	5,84	5,41	8,58	6,26	8,70	32,71	100,00
Kovászna	0,18		0,48	0,20	1,01	3,99	3,43	4,07	9,17	77,49	100,00
Krassó-Sz.	85,47	14,53									100,00
Máramaros	8,68	12,10	1,56	12,85	10,78	10,17	3,94	10,25	18,65	11,03	100,00
Maros	1,49	2,77	2,56	4,84	6,97	5,43	13,24	12,49	14,32	35,91	100,00
Szatmár	1,57	2,19	7,56	9,33	13,92	1,07	8,14	19,31	16,26	20,64	100,00
Szeben	51,28	24,70	14,18	9,84							100,00
Szilágy	1,70	0,85	1,17	2,78	3,14	1,66	4,42	28,04	27,55	28,69	100,00
Temes	29,60	24,42	6,91	5,36	3,81	6,27	2,96	14,75	2,26	3,66	100,00
Erdélyen kívül	30,23	13,15	0,56	4,50	4,89			21,73	24,94		100,00
ÖSSZESEN	4,12	3,26	3,52	5,15	4,90	4,66	6,03	8,59	11,21	48,55	100,00

8. táblázat: Városi magyarság: a népesség megoszlása megyék és településkategóriák szerint

Megye	0...10%	11...20%	21...30%	31...40%	41...50%	51...60%	61...70%	71...80%	81...90%	91...100%	Összesen
Arad	2 808	30 622	2 075							1 781	37 286
Beszterce-N.	6 288	1 669		287		403					8 647
Bihar	1 706		1 868	74 664	8 368	553	12 622		8 931		108 712
Brassó	36 297	980	8 231	448							45 956
Fehér	5 198	6 687	1 000			318				309	13 512
Hargita	65	301	3 666	3 876	321	7		2 451	58 127	57 628	126 442
Hunyad	21 086	9 830	175	125		304	835				32 355
Kolozs	2 860	18 573	74 871	3 217						499	100 020
Kovászna	83						8 001	49 977		32 638	90 699
Krassó-Sz.	6 947										6 947
Máramaros	1 505	28 221	13 081	190						929	43 926
Maros	173	6 993	12 609	11 182	1 593	83 288		292	10 040	1 322	127 492
Szatmár	933		306		57 722	13 830					72 791
Szeben	5 238	10 981	163								16 382
Szilágy	17	15 431		4 886			4 506				24 840
Temes	32 193	8 783	1 404								42 380
Erdélyen kívül	15 683										15 683
ÖSSZESEN	<i>139 080</i>	<i>139 071</i>	<i>119 449</i>	<i>98 875</i>	<i>68 004</i>	<i>98 703</i>	<i>25 964</i>	<i>52 720</i>	<i>77 098</i>	<i>95 106</i>	<i>914 070</i>

9. táblázat: Városi magyarság: az egyes megyék százalékaránya az illető településkategórián belül

Megye	0...10%	11...20%	21...30%	31...40%	41...50%	51...60%	61...70%	71...80%	81...90%	91...100%
Arad	2,02	22,02	1,74							1,87
Beszterce-N.	4,52	1,20		0,29		0,41				
Bihar	1,23		1,56	75,51	12,31	0,56	48,61		11,58	
Brassó	26,10	0,70	6,89	0,45						
Fehér	3,74	4,81	0,84			0,32				0,32
Hargita	0,05	0,22	3,07	3,92	0,47	0,01		4,65	75,39	60,59
Hunyad	15,16	7,07	0,15	0,13		0,31	3,22			
Kolozs	2,06	13,36	62,68	3,25						0,53
Kovászna	0,06						30,82	94,80		34,32
Krassó-Sz.	4,99									
Máramaros	1,08	20,29	10,95	0,19						0,98
Maros	0,12	5,03	10,56	11,31	2,34	84,38		0,55	13,03	1,39
Szatmár	0,67		0,26			84,88	14,01			
Szeben	3,77	7,90	0,14							
Szilágy	0,01	11,10		4,94			17,35			
Temes	23,15	6,31	1,17							
Erdélyen kívül	11,28									
ÖSSZESEN	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>	<i>100,00</i>

10. táblázat: Városi magyarság: az egyes településkategóriák százalékaránya az illető megyén belül

Megye	0...10%	11...20%	21...30%	31...40%	41...50%	51...60%	61...70%	71...80%	81...90%	91...100%	Összesen
Arad	7,53	82,13	5,56							4,78	100,00
Beszterce-N.	72,72	19,30		3,32		4,66					100,00
Bihar	1,57		1,72	68,68	7,70	0,51	11,61		8,21		100,00
Brassó	78,98	2,13	17,91	0,98							100,00
Fehér	38,47	49,49	7,40			2,35				2,29	100,00
Hargita	0,05	0,24	2,90	3,06	0,25	0,01		1,94	45,97	45,58	100,00
Hunyad	65,17	30,38	0,54	0,39		0,94	2,58				100,00
Kolozs	2,86	18,57	74,86	3,22						0,50	100,00
Kovászna	0,09						8,82	55,10		35,99	100,00
Krassó-Sz.	100,00										100,00
Máramaros	3,43	64,25	29,78	0,43						2,12	100,00
Maros	0,14	5,48	9,89	8,77	1,25	65,33		0,23	7,88	1,04	100,00
Szatmár	1,28		0,42		79,30	19,00					100,00
Szeben	31,97	67,03	0,99								100,00
Szilágy	0,07	62,12		19,67			18,14				100,00
Temes	75,96	20,72	3,31								100,00
Erdélyen kívül	100,00										100,00
ÖSSZESEN	15,22	15,21	13,07	10,817	7,44	10,80	2,84	5,77	8,43	10,41	100,00

Ennyit szerettem volna ezúttal elmondani Vetési László vitaindítója nyomán. Remélem, hogy a további hozzászólások más oldalait is megvilágítják majd e komplex problémának, így talán sikerül majd kialakítani egy másfajta beszédmódot is, olyat, amely ne ártson, hanem használjon, a szórványban élőket pedig ne elcsüggesse, hanem erőt adjon nekik, ne a beolvadás felé taszítsa őket, mint a mostani, hanem okos cselekvésre ösztönözze.

Romániai Magyar Szó 1997. január 29., február 5., 12.

(Ahogy ma látom)

A vitaindító, amelyhez ez az írás kapcsolódik, valami nagyon jó dolgot próbált meg elindítani: elmozdítani a szórványról való beszédet a sehová sem vezető, egy sémára készülő absztrakt elméleti diskurzus és kialakult sztereotípiák terepéről, és azt javasolta (végre valahára!), hogy: „Az első és legfőbb vitatémánk az legyen, hogy *mi a helyzet*, a másik pedig az, hogy *mit lehet tenni*.” Azóta kötetben is megjelent (Vetési László: *Ne csüggedj el, kicsiny sereg!* Kalota Könyvkiadó, Kolozsvár, 2002. 7–15.). Az első kérdés megválaszolásához az adatok megfelelő csoportosításával és elemzésével próbáltam hozzájárulni, a másodikéhoz azonban pozitív javaslatom nekem sem volt akkor hirtelen (amint sajnos másnak sem igen, legalábbis a vitából, amelyhez feltűnően sokan hozzászóltak, ez derült ki), mert azt, hogy erre valakinek is valami épkezláb ötlete legyen, az akkori sok hiábavaló beszéd szinte lehetlenné is tette. Ahhoz pedig, hogy erre valóban használható választ lehessen adni, nem elég a számokat látni, bár azok nagyon fontosak, hanem nagyon jól kell ismerni az ilyen helyzetben élő emberek tényleges gondjait-bajait. Vagyis pontosan azt, hogy *mi a helyzet*, amit a vitaindító is éppen azért javasolt első vitatémának, mert úgy látta, hogy igencsak hiányos a tudásunk. Arról azonban úgy láttam, tudhatok valamit mondani, hogy legalább *mit ne csináljunk*, mert a szórványban élő emberek helyzete már csak attól is jobb lesz, ha nem rontjuk még mi is folyton. Ezt pedig, mivel egyelőre mindössze arról volt szó, hogy hagyjunk abba valami rossz dolgot, nem pedig arról, hogy csináljunk valami jót, elég könnyen meg lehetett fogadni: ehhez még pénz sem kell, csak egy kis odafigyelés meg józan belátás. Nem tudom, ennek volt-e tulajdonítható, vagy nem, de utána a bukaresti tévé magyar adásából hosszú időre feltűnően elmaradt mindenféle nemzetsiratás, különösen miután az a válaszm is megjelent, amelyet B. Nagy Veronikának írtam (itt következik alább). Ez a pozitív változás pedig határozottan jót tett a tévénézők hangulatának, tehát biztosan nem ártott a szórványban élőknek sem, és ez már nagy dolog volt.

Az újságok azonban változatlanul ugyanúgy írtak a szórványokról tovább is, mint azelőtt, a Szabadság 1999. március 5-i számában például az egyik cikk így kezdődik: „Apadó népesség, pusztuló templomok, elnéptelenedő falvak: ezek a fogalmak jelenünkben *egyét jelentenek az erdélyi magyarsággal*. Nincsen pásztor, elszéled a nyáj, és ez fokozottan érvényes a szórványban élő magyarokra” (kiemelés: Sz. N. S.) Vajon mikor fogjuk már abbahagyni?

A szórványok helyzetével is kapcsolatban van egy később készült elemzésem (*Észrevételek a romániai magyar népesség fogyásáról, különös tekintettel az asszimilációra: Magyar Kisebbség* 2002/4, 64–96., hozzáférhető az interneten is: <http://www.hhrf.org/magyarkisebbség/0204/m020406.html>), ezt azonban terjedelmi okokból már nem vehettem be ebbe a kötetbe.